

EL MESTRE PICH SANTASUSANA (1911-1999)

MARGARIDA ABRAS, MONTSERRAT CARRERAS

Joan Pich Santasusana va néixer al barri de Sant Andreu de Barcelona el 23 d'octubre de 1911. Tant ell com la seva germana Antònia –que també es dedicaria professionalment a la música com a violinista i pianista– es van iniciar en els estudis musicals al costat de la seva mare, Sofia Santasusana, mestra de professió. Joan Pich tenia 3 anys quan va començar aquesta formació en l'àmbit familiar, i a l'edat de 8 anys ingressà a l'Escola Municipal de Música de Barcelona –actual Conservatori Superior de Música– després de superar un examen de nivell que el situà en el tercer curs. En aquest centre cursà estudis de solfeig i teoria amb Frederic Alonso, violoncel amb Josep Soler i posteriorment harmonia, contrapunt, fuga i composició amb el mestre Enric Morera. Als 11 anys havia acabat solfeig i als 15 violoncel, l'instrument que més li agradà.

Amb 15 anys ingressà com a violoncel·lista a l'Orquestra de Pau Casals, de la qual fou el músic més jove. I als 17 anys va fer una llarga gira per Europa i Amèrica.

El 1930 fou nomenat director de la Banda de Música de l'Associació Musical del Districte IX, a Sant Andreu. Sota la seva direcció se celebraren 50 concerts, entre els quals volem destacar, per l'interès que despertà, el festival dedicat a Wagner, en el qual participaren figures de gran prestigi internacional, com

Joan Pich Santasusana amb Pau Casals, en una imatge dels anys trenta. Fotografia cedida per la Sra. Maria Escrihueta, Vda. de Pich Santasusana.

J. Lamote de Grignon, Enric Morera i Blanca Selva. Després de la mort del mestre Martí Milà, Pich Santasusana també va dirigir l'Orquestra Simfònica de l'Associació Musical del Districte IX.

El 1933 passà a dirigir l'Orfeó L'Eco de Catalunya del barri de Sant Andreu de Barcelona. I el mateix any també fou nomenat director de l'Institut Orquestral de l'Associació Obrera de Concerts. Aquesta entitat, fundada per Pau Casals el 1925 i dissolta el 1939, estava integrada per 80 instrumentistes. Les audicions, que rebien el nom de concerts-miting, eren de caràcter gratuït i anaven dirigides a la classe obrera. En aquests actes hi participaven un gran nombre d'oients que omplien els teatres de barri de Barcelona, Sabadell, Mataró, Terrassa, Sant Feliu de Llobregat..., i també el departament de bales de cotó de la fàbrica Fabra i Coats. El 1934 l'Associació Obrera de Concerts creà els Estudis Musicals Blanca Selva, dirigits per Joan Pich Santasusana. Aquesta iniciativa tenia per objectiu fomentar la formació musical de les classes menys afavorides. Així mateix, el 1934 el mestre Pich Santasusana guanyà per concurs-oposició la plaça de professor d'Educació Musical de l'Ajuntament de Barcelona.

Per la seva labor al front de l'associació Obrera, Pich Santasusana, el 6 de maig de 1934, en el decurs d'un acte celebrat a casa de Pau Casals, va rebre de mans del mestre una batuta honorífica en nom de l'Associació Obrera de Concerts. En el moment del lliurament, Pau Casals pronuncià unes paraules d'elogi vers el jove director: «Aquesta batuta no podia anar a millors mans. Espero molt d'aquests braços i d'aquesta batuta».

El 1936 va estar subvencionat per la Generalitat republicana per assistir, a Ginebra, a un curs internacional de direcció d'orquestra amb Hermann Scherchen. En aquest curs obtingué el primer premi entre onze concursants de diversos països europeus per la seva tasca al front de l'Orquestra Simfònica de Ginebra. En el decurs de la guerra va tornar a Barcelona, i el 1937 passà a dirigir l'Orquestra Simfònica de Ràdio Associació de Catalunya.

Acabat el conflicte bèl·lic, igual que tanta altra gent, Pich Santasusana va haver d'adaptar-se a una situació política i cultural nova. Les associacions on ell havia treballat tants anys havien estat clausurades, i si volia continuar la seva carrera, havia d'emmotllar-se a les exigències del nou règim.

De la seva activitat professional de postguerra, destaquem que va dirigir l'Orquestra Simfònica de Barcelona el 1941; entre el 1945 i el 1948 va dirigir la Filarmònica de Las Palmas i l'Academia de Música de la Sociedad Filarmònica de la mateixa ciutat; i entre el 1948 i el 1950 va ser director de l'Orquestra Sinfónica de Radio Nacional de España. També durant la primera meitat dels anys quaranta es va fer càrrec dels festivals de ballet, celebrats, entre altres llocs, a Barcelona i Madrid. Cal esmentar, igualment, la seva participació en els festivals Beethoven de Barcelona i Palma de Mallorca, el 1945. En aquesta darrera ciutat, el 1950, va obtenir un gran èxit en la direcció de l'Orquestra Simfònica de Palma de Mallorca, amb Narciso Yepes com a solista, en l'estrena del concert de guitarra de Salvador Bacarisse.

Una escena de la pel·lícula *Concierto Mágico*. En primer terme, el pianista Leopoldo Querol. En segon terme, d'esquerra a dreta: José M. Rodero, Elvira Quintilla, Ramón de Larrocha, J. Pich Santasusana i Mercedes Monterrey. Fotografia cedida per la Sra. Maria Escrihuela, Vda. de Pich Santasusana.

El mestre Pich Santasusana dirigint un concert a les Termes del Museu, el 6 de desembre del 1957, dia en què es van inaugurar. Fotografia: Museu de Badalona. Arxiu d'Imatges. Fons Municipal.

Mentrestant ja havia iniciat la seva vinculació amb Badalona, ja que el 1942, poc abans que nasqués el seu fill, s'instal·là a la ciutat amb la seva dona, la poetessa i locutora badalonina Maria Escrihuella, amb qui s'havia casat el 1941. Amb el pas del temps, el mestre Pich Santasusana es convertiria en un personatge actiu dins la vida cultural de Badalona, i molt especialment en el camp musical. Això va ser possible, en bona part, pel fet que es va poder establir professionalment a Barcelona des del 1950, ja que el novembre va obtenir per concurs-oposició el càrrec de catedràtic d'harmonia i contrapunt al futur Conservatori Superior de Música de Barcelona, aleshores Escola Municipal. El 1953 passava a ser-ne el subdirector i, a partir del 1967, director, càrrec que va guanyar per mèrits de concurs i que va mantenir fins al 1976, en què es va jubilar. La vessant pedagògica del mestre Pich Santasusana també el va portar a escriure una Enciclopèdia

de la Música, de la qual es van exhaurir dues edicions, i que va ser molt utilitzada com a llibre de text en els conservatoris d'Espanya i d'Amèrica del Sud.

En paral·lel a l'activitat docent, el 1956 va ingressar al Cuerpo Nacional de Directores de Bandas de Música Civils, després de superar unes proves duríssimes en les quals va obtenir el número 1. Els brillants resultats aconseguits el van fer mereixedor de les qualificacions més elevades i de la felicitació pública del Jurat i, a més, per l'exercici de direcció amb la Banda Municipal de Madrid, va obtenir, per unanimitat, el Premi Nacional de Bandes de Música «Román García Sanz», que s'atorgava per primera vegada. Aquell mateix 1956 celebraria les noces de plata com a director d'orquestra amb un concert de gran ressò, celebrat el 4 de novembre al Palau de la Música. Amb un programa dedicat a Beethoven, es va fer càrrec de dirigir l'Orquestra Simfònica de Barcelona, i va comptar amb la participació de la pianista Sofia Puche. L'any següent va guanyar per concurs-oposició la plaça de director de la Banda Municipal de Barcelona, treball que va deixar el 1967 quan, com hem vist, fou nomenat director del Conservatori.

Un fet molt anecdòtic i poc conegut, que resulta curiós de comentar, és que al principi dels anys cinquanta el mestre Pich Santasusana va intervenir en una pel·lícula de ficció, *Concierto Mágico*, que a Badalona va ser estrenada al cinema Victòria, el 1954. Rafael J. Salvia era el director i guionista d'aquesta pel·lícula, protagonitzada per un jove José María Rodero, i amb el mestre interpretant el seu propi paper: el del director d'orquestra Joan Pich Santasusana. La música va ser composta per Ricard Lamote de Grignon.

Va ser també a partir dels anys cinquanta que va intervenir de forma més activa en la vida cultural de Badalona. Així, cal destacar les seves habituals col·laboracions amb l'Orquestra de Cambra de Badalona, que organitzava vetllades en les quals Pich Santasusana participava de vegades com a conferenciant. També va formar part del govern municipal, al qual es va integrar a requeriment de l'alcalde Santiago March. Va entrar-hi com a regidor el 1955 i va ser ponent de Cultura entre aquest any i el 1958, encara que va continuar al consistori fins al 1961. Entre les tasques que va desenvolupar, cal destacar la seva contribució a la creació del Museu, que es va començar a construir el 1955. Precisament, pel seu càrrec de regidor de Cultura, va ocupar la presidència de la primera Junta Directiva d'aquesta institució, que ell sempre va apreciar de forma molt especial.

Finalment, encara que ens podríem estendre molt més en parlar de les aportacions del mestre a la seva ciutat d'adopció, esmentarem tan sols la seva labor al capdavant del que és actualment el Conservatori Professional de Música de Badalona. El 1966, a petició de l'Ajuntament, es va fer càrrec de dirigir el que llavors era l'Escola Municipal de Música, que tenia molt pocs alumnes i estava en franca decadència, i a partir d'aquest moment el centre va començar a millorar tant en els aspectes quantitius com qualitius. El 1975 va obtenir permís perquè els alumnes es poguessin examinar a Badalona amb professors del Conservatori de Barcelona, i les seves gestions van ser decisives per aconseguir que l'escola es convertís en el Conservatori Professional que és avui dia, cosa que succeí el 1980, un any abans de la seva jubilació.

Una imatge de Joan Pich Santasusana, als anys vuitanta. Fotografia cedida per la Sra. Maria Escrihuela, Vda. de Pich Santasusana.

Gràcies al prestigi de què gaudia, Pich Santasusana va ser membre de diversos jurats internacionals de música, tant al país com a l'estranger. També es féu mereixedor de nombrosos homenatges, i en destacarem alguns corresponents a moments ben diferents de la seva dilatada carrera. El 1958 l'Orfeó L'Eco de Catalunya va organitzar una jornada musical en honor seu, que va tenir lloc a Sant Andreu, i va comptar amb la participació d'entitats de Badalona i Barcelona. El mateix Orfeó, conjuntament amb l'Orfeó Badaloní i la Banda Municipal de Barcelona, aleshores dirigida pel mestre, es va fer càrrec de les actuacions. El 1975 l'Ajuntament de Badalona va promoure una celebració amb motiu de l'ingrés de Pich Santasusana com a membre de l'Academia de Bellas Artes de San Fernando, que va obtenir molt de ressò. L'activitat central de la festa, que es va cloure amb un sopar, va consistir en un concert al Museu, en el qual van actuar la mezzosoprano Rosa M. Ysas i el tenor Josep M. Pla, acompanyats pel pianista Manuel García Morante. El 1981, quan va jubilar-se del Conservatori de Badalona, va ser novament homenatjat: el consistori el va nomenar Membre d'Honor del Patronat de Música de la ciutat, i li va dedicar un concert a càrrec de l'Orquestra de Cambra de l'Acadèmia Leoš

Janáčěk, de Brno, i l'Orquestra de Sabadell. Finalment, el 1991 l'Ajuntament va prendre l'acord de dedicar-li un carrer a la zona de Montigalà, en un sector reservat a perpetuar la memòria de personatges badalonins destacats.

D'altra banda, la mort del mestre, ocorreguda el 9 de juliol del 1999, ha donat peu a nous actes d'homenatge, com el que el 22 de setembre li va retre l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi –de la qual era membre des del 1993–, o el que l'Ajuntament de Badalona, conjuntament amb les entitats de la ciutat, organitzarà el 21 de desembre al Teatre Zorrilla.

Queda per a la posteritat el llegat del mestre Pich Santasusana, que inclou alguns enregistraments i moltes composicions. En la faceta de compositor, que va iniciar de molt jove, va manifestar una especial predilecció pel *lied*, «el tema musical més bonic»¹ segons les seves pròpies paraules. També és autor de sardanes i d'obres per a orquestra, banda, quartet de vent, violí, violoncel, veu i conjunt coral. A continuació fem una relació de les seves obres, extreta del llibre *68 compositors catalans*.²

OBRES DE J. PICH SANTASUSANA

Solo

Silfo (1962). Flauta. Estrena: Düsseldorf 1963 (J. Andreu).

Preludi 78 (1978). Piano. Estrena: Vilanova i la Geltrú 1979 (L. Maffiotte). Ed. Boileau.

Tema amb variacions núm. 2 (1979). Piano. Estrena: Granollers 1980 (L. Maffiotte).

Adagio i allegro (1981). Piano. Estrena: Barcelona 17/4/82 (M. Carbonell).

Jugant amb un tema popular català (1985). Clavicèmbal. Estrena: Barcelona 1985 (M. Ribera).

Música de cambra

Tres notes (1983). Violoncel, Piano. Estrena: Barcelona 1983 (P. Busquets, J. Massià).

Dos duos (1985). 2 Violoncels.

Arioso (1941). Violí, Piano. Estrena: Barcelona 1943 (J. Alós, A. Pich).

Íntima (1954). Violí, Piano. Estrena: Badalona 1957 (J. Trotta, A. Pich).

Glosa al arrorró canario (1948). Violí o Violoncel, Piano. Estrena: Badalona 1977 (L. Ara, Tordesillas). Ed. Quiroga.

Tema amb variacions núm. 1. Homenatge a Bartók (1977). 2 Violins. Estrena: Madrid 1978 (P. Koltiarskaya, F. Comesaña) (Enregistrament Radio Nacional Madrid).

Scherzo per a quartet de fusta (1934). Flauta, Clarinet, 2 Fagots.

Plany (1934). Violí, Piano; també Violí, Orquestra de Corda. Estrena: Barcelona 1935 (E. Coëmans, I. Martí Colín).

Melodia (1956). Violí, Piano. Estrena: Madrid 1949 (J. Fernández, J. Bernal).

Vocal

Esplai (1926). Text: Ignasi Iglésias. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1935 (P. Gibert, J. Tomàs).

Tres roses (1930). Text: S. Solà. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1935 (M.C. Aimat, P. Vallribera).

Cançó del matí (1935). Text: M. Faura. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra de Corda. Estrena: Barcelona 1938 (M. Plantada, M. Campmany).

Cançó del moliner (1934). Text: E. Graells. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra de Corda. Estrena: Barcelona 1954 (E. Tarrés, M.T. Balcells).

A la Verge (1930). Text: J. Verdaguer. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1930 (A. Pera, J. Camarasa).

Cançó d'un desig frustrat (1933). Text: J. Arús. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1935 (M. Plantada, E. Garreta).

Mentidera enjogassada (1940). Text: E. Saleta. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra. Estrena: Barcelona 1942 (M. Madurell, A. Pich).

Canta la serva (1937). Text: R. Vinyes. Soprano, Piano; també Veu, Orquestra de Corda. Estrena: Barcelona 1938 (M. Plantada, M. Campmany).

Nova cançó de Magalí (1940). Text: J. Arús. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra. Estrena: Barcelona 1941 (C. Gombau, R. Gálvez).

Potser sí! (1937). Text: S. Solà. Tenor, Piano. Estrena: Badalona 1945 (G. Renom, R. Mir).

Si jo fos poeta (1930). Text: J. Pich. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1934 (C. Gombau, I. Martí Colín).

Andaluz (1939). Text: M. Hernández. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra. Estrena: Badalona 1940 (A. Rosado, F. Ramírez).

Albada (1936). Text: J. Pich. Soprano, Piano; també Veu, Orquestra de Corda. Estrena: Barcelona 1938 (M. Madurell, A. Pich).

Ral ralet (1937). Text: J. Carner. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra. Estrena: Barcelona 1938 (M. Plantada, A. Garreta).

La nit vivent (1936). Text: J. Arús. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra de Corda.

Cançó de bressol (1942). Text: M. Escrivuela. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra. Estrena: Barcelona 1944 (M.T. Fius, A. Pich).

Maternitat (1937). Text: J. Arús. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1953 (E. Tarrés, M.R. Alcaraz).

Sensació de febrer (1937). Text: J. Arús. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1938 (P. Rufí, E. Garreta).

Nocturn mariner (1946). Text: M. Escrivuela. Soprano, Piano; també Veu, Orquestra. Estrena: Barcelona 1948 (M.T. Fius, A. Pich).

Neu (1937). Text: J. Arús. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1938 (P. Rufí, E. Garreta).

Nocturn aranès (1939). Text popular aranès. Soprano, Piano.

Déu vos Salve Maria... deies (1975). Text: T. Roig i Llop. Soprano, Piano; també Veu i Orquestra de Corda (versió M.

Oltra). Estrena: Barcelona 1976 (G. Renom, J. Pich).

Cercles màgics (1973). Text: M. Escrivuela. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 17/4/83 (M.C. Bustamante, M. García Morante).

La mare i el mar (1943). Text: J. Arús. Soprano, Piano i també Veu, Orquestra. Estrena: Badalona 1954 (A.M. Roca, C. Callao).

Del meu ventall (1978). Text: M. Font. Soprano, Piano. Estrena: Madrid 1979 (M.C. Bustamante, A. Soler).

6 canciones hispánicas (1968):

—«Cantigas Gallegas» (1966). Ed. Clivis.

—«Cantigas de vellas» (1966). Text: Valle-Inclán. Soprano, Piano. Estrena: Pontevedra 1967 (D. Caba, A.M. Gorostiaga). Ed. Clivis.

—«Ilusión del frío» (1944). Soprano, Piano; també Veu, Orquestra de Corda. Text: R.J. Salvia. Estrena: Badalona 18/11/74 (V. de los Angeles, M. Zanetti). Ed. Clivis.

—«Romancillo quebrado» (1945). Text: R.J. Salvia. Soprano, Piano; també Veu, Orquestra. Estrena: Barcelona 1953 (R. Barbany, M. Alonso). Ed. Clivis.

—«Cançó a l'amiga» (1936). Text: E. Saleta. Soprano, Piano; també Veu, Orquestra de Corda. Estrena: Barcelona 1939 (M. Madurell, A. Pich). Ed. Clivis.

—«Les cireres» (1946). Text: F. Alfonso Orfila. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1946 (C. Alfonso, A. Pich). Ed. Clivis.

El viento de las montañas (1939). Text: R.J. Salvia. Soprano, Piano. Estrena: Barcelona 1939 (M. Madurell, A. Pich).

La nieve cubre el tejado (1939). Text: R.J. Salvia. Soprano,

Piano. Estrena: Barcelona 1939 (M. Madurell, A. Pich).

Misiva luminosa (1939). Text: R.J. Salvia. Soprano, Piano; també Veu, Orquestra. Estrena: Las Palmas de Gran Canaria 1947 (S. Morales, J. Pich).

La vela blanca (1981). Text: M. Escrihuela. Cor Mixt.

Mar endins hi ha una cançó (1976). Text: M. Escrihuela. Cor Mixt. Estrena: Barcelona 1981 (Orfeó Gracienc; dir.: A. Pérez Simó).

La Rambla de les Flors (1974). Text: R. Buhigas. Cor Mixt. Estrena: Esplugues 1973 (Orfeó Enric Morera; dir.: A. Coll). Ed. Clivis.

Himne de la Unió (1978). Text: J. Gual Lloberas. Cor, Piano. Estrena: Badalona 1978 (E. Martells, Orfeó Badaloní; dir.: J. Guillén).

Himne del Club de Lleons de Barcelona (1970). Text: J. Jurado Morales. Baríton, Cor, Piano. Estrena: Barcelona 1970 (F. Chico, A.M. Pinto).

Aquarel·la (1973). Text: M. Escrihuela. Cor d'homes. Estrena: Sant Just Desvern 1973 (Cor Pom de Flors; dir.: A. Coll).

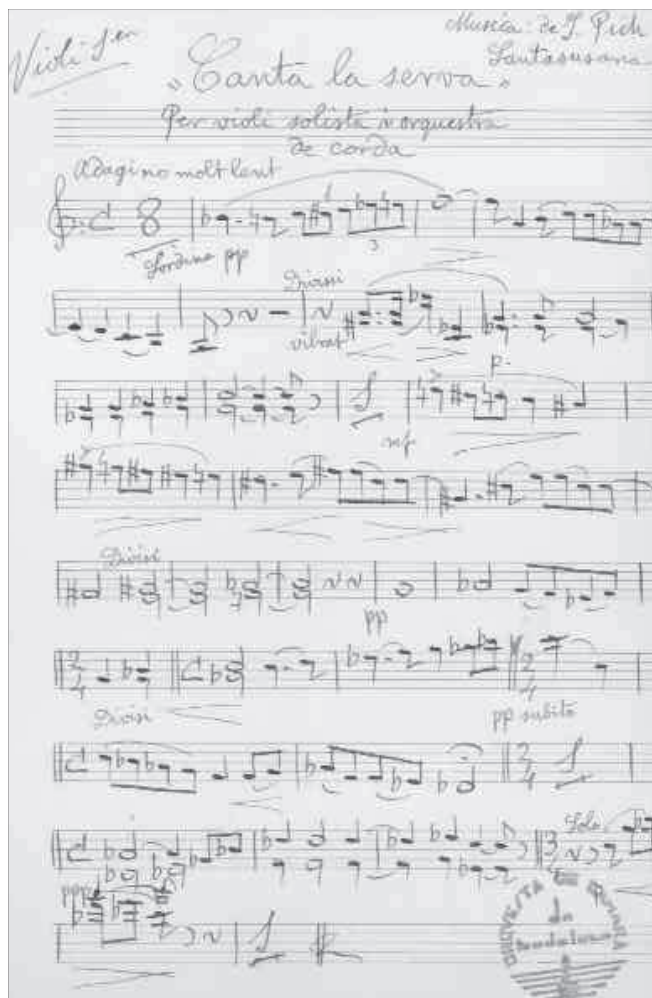
Cant a Pompeu Fabra (1986). Text: J. Casellas. Cor Mixt. Estrena: Badalona 1986 (Coral Badalonense; dir.: A. Escalada).

Orquestra

De la nostra vida (1935). Quadre Simfònic. Estrena: Enregistra-
trat a Ràdio Ginebra (Orquestra Simfònica de Ginebra).

Glosa al arrorró canario (1948). Violoncel, Orquestra. Estrena:
Las Palmas 1948 (J. Pich, Orquesta Filarmónica de Las Palmas;
dir.: L. Prieto).

Trista (1940). Violoncel, Orquestra de Corda. Estrena: Bar-

Partitura de *Canta la Serva*, obra del mestre Pich Santasusana, que pertany al fons de l'Orquestra de Cambra de Badalona, conservat a l'Arxiu Històric Ciutat de Badalona.

celona 1981 (P. Busquets, Orquestra Joan Massià; dir.: J. Pich).

Andante cantabile (1937). Violí, Orquestra de Corda. Estrena: 1937 (E. Bocquet i Orquestra Ràdio Associació de Catalunya; dir.: J. Pich).

Melodia (1957). Violoncel, Orquestra de Corda. Estrena: Badalona 1958 (J. Trotta, Orquestra Solistes de Barcelona; dir.: D. Ponsa).

Adagi (1944). Oboè, Orquestra de Corda. Estrena: Badalona 1957 (D. Segú, Orquestra Solistes de Barcelona; dir.: D. Ponsa).

12 sardanes per a cobla:

—«Sant Jeroni de la Murtra» (1975). Estrena: Cobles de Barcelona, Principal de la Bisbal, Ciutat de Girona. Ed.: Farreny.

—«La Farella de Llançà» (1978). Estrena: Barcelona 1978. (Cobla Conservatori).

—«La Font de la Matraca» (1981). Estrena: Sort 1981 (Cobla Tàrraga).

—«Mestraló d'estiu» (1979).

—«Tot segant» (1980).

—«El petit Jordi» (1980). Ed.: Farreny.

—«La Vall del Gés» (1980).

—«Els Plans de Boabi» (1980).

—«La Creu de l'Arc» (1981).

—«Joan Antoni» (1980).

—«L'arbre de Llançà» (1982).

—«La sardana de la joventut» (1982, Homenatge a Picasso).

Des del Puigsacalm (1986). Sardana. Estrena: Olot 1986 (Cobla La Principal de la Bisbal).

Ofrena a Olot (1986). Sardana.

Nostres illes (1934). Estrena: Barcelona 1938 (Cobla Barcelona). Estrena: versió banda, 1937 (Banda Militar d'Enginyers; dir.: J.M. Roma).

Vocal i orquestra

Ternari (1985). Cor Mixt, Cobla. Estrena: Barcelona 1986 (Orfeó Gracienc, Orfeó de Sants, Cobla Ciutat de Barcelona; dir.: J. Pich).

Discografia

La Rambla de les Flors (Orfeó Enric Morera; dir.: A. Coll). HISPAVOX HHS 11.325 LS. HHS 11-246

Sant Jeroni de la Murtra (Cobla Ciutat de Barcelona; dir.: S. Elias). QUALITY DQ 2000. BELTER

La Farella de Llançà, Tot segant, Mestraló d'Estiu, El petit Jordi. BELTER.

Notes:

¹. *Revista de Badalona*. Extra Estiu 1985.

². *68 compositors catalans*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1989. La data d'estrena de l'obra *Il·lusió del fírio* ha estat corregida, ja que hi consta 1975, però es va estrenar el 18 de novembre de 1974 en el marc de la celebració del Cinquantenari de l'Associació d'Antics Alumnes Maristes.